

ISTORICULUI COSTIN FENEȘAN, OMAGIU LA ÎMPLINIREA VÂRSTEI DE 65 DE ANI

O carieră de excepție în câmpul cercetărilor istorice și arhivistice este rodul unei îndelungate trude, clădite pe temeiul convingerii că studiul tenace, pregătirea de specialitate dusă până la ultimele consecințe, fervoarea cercetătorului, precum și devotamentul față de istorie sunt condițiile fără de care orice operă devine perisabilă în fața timpului și a criticii istoriografice. Costin Feneșan, istoric român prin amploarea contribuțiilor sale, istoric bănățean prin inefabilul atașament față de rădăcinile identității sale, se află la momentul contemplării a peste patru decenii de activitate laborioasă în domeniul științelor istorice și arhivistice, oferind mediului de specialitate un model demn de urmat și un îndemn spre continua perfecționare a cercetării și scrisului istoric.

Născut în inima Banatului, la Timișoara, în ziua sărbătorii sfinților împărați Constantin și Elena, anul 1947, istoricul își desfășoară studiile preuniversitare în cadrul prestigiosului Liceu German *Nikolaus Lenau* din Timișoara, instituție de învățământ cu puternice tradiții și valențe educaționale, ce îi oferă, pe lângă o cultură generală temeinică, rigoarea și disciplina muncii ce se vor decanta în viitor într-o adevărată mărturisire de credință sub semnul căreia va sta întreaga sa carieră profesională. Ambientul cosmopolit al orașului natal, multiculturalismul și plurilingvismul Banatului, augmentate de spiritul tolerant

al unui ținut în care s-au întrepătruns influențele culturale, etnice și spirituale ale Occidentului și Orientului european, își vor fi pus amprenta asupra personalității în formare a tânărului aspirant într-ale istoriei, ce își îndreaptă în anul 1964 pașii înspre inima Transilvaniei, pentru desăvârșirea studiilor sale în cadrul Universității *Babeș-Bolyai* din Cluj-Napoca, instituție emblematică pentru lumea academică românească, unde s-au șlefuit decenii de-a rândul marile personalități ale istoriei și istoriografiei românești, transilvănene și bănățene. Anii de studiu în cadrul Secției de Istorie a Facultății de Istorie și Filosofie s-au dovedit a fi ani de intense acumulări cantitative și calitative a cunoștințelor și metodelor de cercetare istorică și arhivistică sub îndrumarea profesorului univ. Sigismund Jakó, membru de onoare al Academiei Ungare de Științe, al cărui discipol Costin Feneșan se mărturisește cu mândrie a fi fost. Sub călăuzirea acestui corifeu al vieții academice clujene, dar și a altor personalități ce au compus un corp profesoral de excepție – istoricii Ștefan Pascu, David Prodan, Francisc Pall, Iosif Pataki sau Samuil Goldenberg – tânărul istoric se specializează în domeniul istoriei medievale și premoderne, precum și al paleografiei latine și maghiare (cărora, cu ambiție și spirit autodidact le adaugă și cunoașterea paleografiei germane), cu referire specială la Transilvania și Banat, fundamente pe care și-a întemeiat primii

pași în cercetarea științifică și investigarea asiduă a arhivelor, reflectați prin activitatea în cadrul cercurilor studențești și debutul publicistic în revistele de specialitate. Tot sub înaltul patronaj al Universității clujene, istoricul Costin Feneșan avea să parcurgă între 1970 și 1977 anii studiilor doctorale, finalizate cu o teză al cărui subiect a accesat un domeniu ignorat până atunci aproape cu desăvârșire de către istorici – *Mineritul și metalurgia din Banat în secolul al XVIII-lea*, lucrare coordonată de academicianul Ștefan Pascu, care deschide seria unor intense cercetări în arhivele din țară și străinătate asupra izvoarelor care mărturisesc despre reșezarea, începând cu secolul al XVIII-lea, a istoriei Banatului pe coordonatele central-europene, proiectate de noile autorități imperiale vieneze.

Cariera profesională a istoricului stă, încă de la începuturile sale, sub semnul unei fericite îmbinări a cercetării științifice cu activitatea arhivistică, ce își va pune amprenta asupra direcțiilor de cercetare pe care le va urma, conștient de prea multele lacune informaționale care grevau asupra unei temeinice cunoașteri a istoriei Banatului sau a Transilvaniei, realitate determinată în mod subiectiv de studierea inegală a documentelor de arhivă, dar și în mod obiectiv de accesul extrem de dificil la arhivele din afara țării, datorat unei nefericite și neproductive politici de stat. Reîntoarcerea *ad fontes* devine un crez pentru întreaga construcție ideatică a istoricului, determinat să-și fundamenteze cercetările pe temeuri solide, lipsite de relativism și speculație.

Debutează în activitatea de cercetare în anul 1969 în calitate de muzeograf la Muzeul Banatului din urbea sa natală, publicând primele sale contribuții la istoria culturală și religioasă a Banatului de secol XVIII. Din 1971 se transferă la Institutul de Istorie și Arheologie din Cluj-Napoca al Academiei Române, regăsind în prestigiosul centru universitar mediul propice pentru lărgirea paletii cercetărilor sale înspre domeniile sociale și economice ale istoriei Transilvaniei și Banatului. Sfera de interes a activității sale se va plasa însă în cadrul colectivului de cercetare ce a avut ca obiectiv publicarea corpusului național de izvoare privitoare la răscoala lui Horea (1784–1785), ocazie cu care cunoștințele istorice acumulate, abilitățile lingvistice precum și cele paleografice au netezit drumul unui incontestabil succes, încununat în 1982 cu acordarea premiului „Nicolae Bălcescu” al Academiei Române pentru publicarea, alături de Alexandru Neamțu, a volumului *Izvoarele răscoalei lui Horea*, vol. I. Seria A. Diplomataria, Premisele răscoalei lui Horea 1773–1784, un moment de bilanț și împlinire

profesională, dar și un imbold pentru șlefuirea unei maniere de scriere a istoriei ce va îmbina acuratețea științifică și limbajul elevat cu logica riguroasă a argumentației. Deși pentru un deceniu, între 1978 și 1988, centrul de greutate al activității științifice se va deplasa pe tărâmul arhivistic, Costin Feneșan revine în mediul cercetării propriu-zise în anul 1988 în calitate de istoric principal la Institutul de Istorie *Nicolae Iorga* din București al Academiei Române, unde va urca în anii următori toate treptele promovării, până la titlul de cercetător științific principal I, dobândit în anul 1997. Sunt anii deplinei maturități științifice, în care aria de cercetare a istoricului s-a îmbogățit cu noi tematici privitoare la istoria Banatului (reper omniprezent în cercetările sale), a Transilvaniei dar și a spațiului extracarpatic, prin abordarea unor subiecte de istorie social-economică și instituțională, de memorialistică, relații internaționale sau legături ale românilor cu spațiul otoman sau habsburgic, toate aduse în atenția mediului științific de specialitate prin numeroase studii publicate în limbile română și germană în principalele reviste istorice din țară, dar și din München, Viena sau Klagenfurt. Remarcabila sa experiență arhivistică acumulată în anii anteriori, precum și cunoștințele sale lingvistice și paleografice se vor materializa la finele anului 1992 când, în calitate de bursier al Fundației Elias a Academiei Române, istoricul efectuează un stagiul de cercetare în arhivele de la Viena, unde depistează un important material de arhivă ce va fi valorificat în proiectele sale de cercetare, concretizate în volume ce au văzut lumina tiparului în anii care au urmat: *Cnezi și obercnezi în Banatul imperial 1716–1778*, *Administrație și fiscalitate în Banatul imperial 1716–1778* sau *Doi cronicari ardeleni din secolul al XVII-lea*. Benefic în acest sens s-a dovedit și stagiul de documentare în arhivele de la Budapesta din toamna anului 1997, ocazie cu care cercetătorul depistează un mare număr de documente referitoare la trecutul românilor din Banatul secolelor XIV–XVII, atât de necesare completării unei istorii care încă se așteaptă a fi scrisă.

Profilul cercetătorului științific s-a întrepătruns în mod creator, pe parcursul întregii sale cariere, cu cel al arhivistului pasionat de descoperirea izvoarelor, de restituirea lor *in integrum*, pasiune fundamentată pe excepționala stăpânire a instrumentelor de lucru specifice studiului documentelor istorice, precum și pe acribia și tenacitatea cu care a publicat serii de diplomatarii (ca autor sau în colaborare) devenite repere istoriografice pentru orice cercetător într-ale istoriei medievale, moderne sau

contemporane. Tainele profesiei de arhivist vor fi deprinse de Costin Feneșan începând cu anul 1978 timp de un deceniu, în cadrul Direcției Generale a Arhivelor Statului din București, în cadrul Serviciului Studii și Documentare, perioadă în care, departe de a se detașa de munca de investigare, o va augmenta prin numeroase stagii de cercetare în arhivele de peste hotare efectuate în Israel (1978), Germania (1980, 1981) și Austria (1986), ocazii cu care a reușit să lărgască în mod considerabil aria de cunoaștere a surselor referitoare la istoria națională păstrate în arhivele de la Viena, Budapesta, Berlin, Stuttgart, Bonn, Köln, München, Frankfurt am Main și Koblenz, toate acestea fiind aduse la cunoștința mediului de specialitate prin volume de documente și studii istorice care au pus în valoare un bogat tezaur documentar păstrat peste hotare și rămas, în bună parte, necunoscut istoricilor români. În mod firesc, lărgirea orizontului de cercetare în afara granițelor țării i-a adus istoricului și binemeritata integrare în circuitul internațional al valorilor istoriografice și arhivistice, materializată prin cooptarea domniei sale în calitate de membru al Comisiei pentru documente medievale din cadrul CIBAL (Centrul internațional pentru studiul izvoarelor privind istoria Europei de sud-est și a Mării Mediterane) și prin participarea cu o serie de contribuții științifice la manifestări de prestigiu pe scena cercetării istorice și arhivistice – al XV-lea Congres Internațional de Științe Istorice de la București din 1980, Conferința Internațională CIBAL de la Tutzing/München – 1981 sau al X-lea Congres Internațional al Arhivelor de la Bonn din 1984. Ca o încununare a atașamentului și devotamentului cu care a slujit de-a lungul timpului cea mai importantă instituție păstrătoare a tezaurului de izvoare ale istoriei românești, istoricul Costin Feneșan revine în cadrul acesteia în iunie 1998 în onoranta calitate de director general al Arhivelor Naționale ale României, moment care îi prilejuiește revelarea unei alte fațete a personalității sale profesionale, cea de manager preocupat de funcționarea optimă a instituției pe care o conduce și de lărgirea permanentă a ariei de conlucrare internațională cu administrațiile arhivistice din S.U.A, Germania, Austria, Ungaria, China, Bulgaria și fosta Iugoslavie, efectuând o serie de deplasări în vederea încheierii unor acorduri de colaborare, a schimbului de opinii în domeniul arhivisticii sau a depistării de noi surse documentare referitoare la istoria națională. De asemenea, continuă să întrețină vii legături cu comunitatea științifică internațională, participând atât la Congresul Internațional de Științe Istorice

(Oslo – 2000), cât și la conferințe și congrese internaționale arhivistice (Budapesta – 1999, Sevilla – 2000, Lund, Florența și Reykjavik – 2001). Sunt ani care marchează apogeul unei cariere exemplare, condusă cu profesionalism, determinare și un adevărat cult al muncii bine făcute, argumente care au potențat cele mai înalte aprecieri la nivelul conducerii de stat: prin Decretul Prezidențial din 1 decembrie 2000 meritele istoricului și directorului general al Arhivelor Naționale ale României sunt răsplătite prin conferirea Ordinului Național „Steaua României” în grad de Ofițer. Departe de a păcătui prin autosuficiență, Costin Feneșan își intensifică activitatea de cercetare științifică în primul deceniu al secolului XXI, acum în calitate de consilier superior cls. I în cadrul aceluiași înalt for arhivistic, înaintând spre lumina tiparului noi diplomate, monografii și volume de studii, singur sau în colaborare cu distinsa sa soție, istoricul Cristina Feneșan, precum și cu colective de cercetători din Sibiu și Timișoara.

Redutabil expert al istoriei medievale și premoderne a Banatului și Transilvaniei, precum și al paleografiei latine, germane și maghiare, istoricul a păstrat o permanentă legătură cu noile generații de ucenici între-ale istoriei și arhivisticii, dăruind cu generozitate din roadele vastei sale experiențe atât în cadrul comisiilor de susținere a tezelor de doctorat în domeniul istoriei, cât și prin cursurile de paleografie germană și latină susținute în anii 1979 și 1980–1985 în cadrul Centrului de pregătire postacademică al Arhivelor Statului din București.

Întreaga sa operă se impune în peisajul istoriografiei românești datorită complexității și interdisciplinarității elementelor care au dus la alcătuirea ei. Costin Feneșan operează dezinvolt cunoștințe istorice, paleografice, lingvistice, heraldice, genealogice sau arhivistice, dovedind în permanență stăpânirea unei metode de lucru de o acuratețe științifică remarcabilă. Fidel crezului său profesional ce l-a călăuzit pe parcursul deceniilor de laborioasă muncă pe altarul muzei Clio, istoricul redă cu fervoare circuitului științific românesc serii de diplomate (singur sau în colaborare), având convingerea că istoria României și a părților sale componente trebuie să se rescrie în permanență pe temeuri tot mai solide, care să excludă impovizarea și speculația, documentele istorice fiind atomii în jurul cărora în timp vor gravita toate marile sinteze. Banatului îi va restitui seria de *Documente medievale bănățene (1440–1653)*, precum și *Diplomele de înnobilitare și blazon din Banat secolele XVI–XVII*; Transilvaniei i se va dedica prin contribuțiile sale la șase din volumele închinat *Izvoarelor rășcoalei*

lui Horea, precum și prin *Izvoare de demografie istorică, Transilvania* și nu în ultimul rând, mai recente sale incursiuni în istoria secolului XX: *Lenin și Troțki versus Ludendorff și Hoffmann. Două cupluri inamice care au schimbat cursul istoriei (1914–1918)* și monumentală lucrare *Sub steag străin. Comuniștii și Partidul Comunist din România în arhiva Kominternului (1919–1924)*, ce dovedesc disponibilitatea cercetătorului de a-și lărgi în permanență orizontul domeniilor de cercetare. Pe lângă descoperirea și prelucrarea fără cusur a documentelor publicate, istoricul atașează diplomatarelor erudite studii introductive, în care înserează analize riguroase ale materialului informativ adunat pe parcursul mai multor ani, ce oferă răspunsuri pertinente la seria de întrebări ce se degajă în mod firesc din conținutul documentelor în cauză. Un interes deosebit îl va manifesta și pentru epopeea lui Mihai Viteazul, istoricul aducându-și un important aport la alcătuirea volumelor III și IV ale amplei lucrări *Mihai Viteazul în conștiința europeană*. Istoria Banatului restituită prin cronicari, istorici sau călători străini reprezintă o altă fațetă a preocupărilor sale, Costin Feneșan traducând și dând spre publicare monografiile lui Nicolae Stoica de Hațeg, Francesco Grisellini, Johann Jakob Ehrler și Johann Kaspar Steube, făcând astfel accesibile cercului larg de istorici români pagini semnificative ale trecutului bănățean cuprinse în lucrări de epocă. Și tot în consonanță cu preocupările sale privitoare la istoria ținutului de baștină, Costin Feneșan se apleacă asupra unor tematici care înglobează date inedite din istoria economică și socială a Banatului imperial, valorificate prin volume ca *Administrație și fiscalitate în Banatul imperial*, *Cnezi și obercnezi în Banatul imperial* sau *Din istoria cărbunelui. Anina 200*, contribuții de referință construite cu migală pe temeiul unei documentări riguroase în arhivele din țară și străinătate. Volumelor date spre publicare în calitate de autor sau coautor li se adaugă un număr impresionant de studii și articole științifice redactate în limbile română și germană, găzduite în paginile revistelor de specialitate din

țară sau străinătate, ce abordează o paletă extrem de largă de tematici circumscrise în principal istoriei social-economice și instituționale a Banatului și Transilvaniei, cu extensie însă spre mare istorie românească, tematici care provoacă la dezbateri prin ineditul lor, care acoperă lacune informaționale și trasează noi orizonturi în cercetarea istorică românească. Personalitatea istoricului se detașează în integralitatea contribuțiilor sale istoriografice prin metoda riguroasă de cercetare, deprinsă de la marii săi dascăli și perfecționată printr-o muncă asiduă și tenace, în modul nespectaculos al arhivării, dar atât de fertilă atunci când toată această trudă a fost sublimată prin condeiul cercetătorului. Logica argumentației, sobrietatea stilului, limbajul elevat și permanentul apel la analiză și comparație au generat lucrări de referință pentru istoriografia românească, ce au exclus compromisul sau deraarea sub impactul unor mai vechi sau mai noi „comenzi politice”.

Dincolo însă de anvergura științifică dobândită în decenii de cercetare valorificată creator, istoricul Costin Feneșan se revendică mereu din filonul spiritual al Banatului de obârșie, manifestând un atașament absolut față de istoria, tradițiile și instituțiile sale culturale, nu în spiritul îngust al unei autonomii restrictive și izolante, ci în viziunea integratoare a ținutului în ansamblul simfon și sincron al istoriei și spiritualității central și sud-est europene, gândind la o istorie a Banatului conectată la marea istorie românească și europeană. Acestui atașament științific, dar și sufletesc, oamenii Banatului i-au răspuns prin acordarea, în anul 2003, a Diplomei de Cetățean de onoare al Municipiului Caransebeș, dublată în 2008 de conferirea titlului de Cetățean de onoare al județului Caraș-Severin. Animați de respectul și admirația cuvenite unei personalități și cariere exemplare, specialiștii Muzeului Banatului din Timișoara, membrii colegiului de redacție al revistei *Analele Banatului* omagiază omul și istoricul ce a făcut un crez din probitatea științifică, urându-i ani mulți și rodnici celui care se înscrie deja în galeria marilor istorici români bănățeni.

Ligia Boldea